

ZAGADNIENIE PRAWNE

W sprawie o zapłatę na skutek apelacji pozwanej od wyroku Sądu Rejonowego z dnia 29 września 2015 r.

Czy dopuszczalne jest dochodzenie przez cesjonariusza wierzytelności od członka zarządu dłużnika – spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na podstawie art. 299 k.s.h., gdy w umowie cesji strony postanowiły, iż w sytuacji bezskuteczności egzekucji prowadzonej przez cesjonariusza przeciwko dłużnikowi nie odzyskana część wierzytelności zostanie przekazana z powrotem cedentowi na podstawie jednostronnego oświadczenia cesjonariusza, a cesjonariusz takiego oświadczenia nie złożył?

Uzasadnienie

V. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W. (dalej: powód) wniosła o zasądzenie od L. E. (dalej: pozwana) kwoty 2.413,91 zł wraz z ustawowymi odsetkami od kwoty 1.915,23 zł od dnia 10 września 2013 r. do dnia zapłaty i od kwoty 498,68 zł od dnia 24 października 2013 r. do dnia zapłaty i kosztami procesu według norm przepisanych. W uzasadnieniu powód podał, iż wskazanej kwoty dochodzi na podstawie art. 299 k.s.h. od pozwanej jako członka zarządu D. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w W., wobec której to spółki uprawomocnił się nakaz zapłaty na rzecz powoda, a wszczęte na jego podstawie postępowanie egzekucyjne okazało się bezskuteczne. Powód wskazał, iż wierzytelność powyższą nabył na mocy umowy przelewu z K. Ł.

Pozwana wniosła o oddalenie powództwa w całości oraz o zasądzenie na jej rzecz kosztów procesu według norm przepisanych. Pozwana w ramach podniesionych zarzutów zakwestionowała legitymację czynną powoda wynikającą z umowy cesji. Pozwana sprecyzowała, iż umowa cesji przewiduje zwrot wierzytelności cedentowi w razie bezskuteczności jej egzekucji.

Sąd Rejonowy [...] w W. wyrokiem z dnia 29 września 2015 r. zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 2.413,91 zł wraz z ustawowymi odsetkami od kwoty 1.915,23 zł od dnia 10 września 2013 r. do dnia zapłaty i od kwoty 498,68 zł od dnia 24 października 2013 r. do dnia zapłaty i orzekł o kosztach procesu.

Sąd Rejonowy ustalił, że w K. Ł. wystawił na rzecz D. Sp. z o.o. faktury o numerach FAS/501/2010, FAS/516/2010, FAS/581/2010, FAS/665/2010 oraz FAS/713/2010 na łączną kwotę 1.448,73 zł, a następnie zawarł z powodem umowę przelewu wierzytelności wynikających z wymienionych faktur.

W sprawie o sygn. [...] wydano nakaz zapłaty nakazujący, aby D. Sp. z o.o. zapłaciła na rzecz powoda kwotę 1.448,73 zł wraz z odsetkami ustawowymi oraz kosztami procesu. Wszczęta w celu wyegzekwowania powyższej należności egzekucja okazała się bezskuteczna, a powód wezwał pozwaną do zapłaty kwoty dochodzonej pozwem.

Wywodząc odpowiedzialność pozwanej z treści art. 299 k.s.h., Sąd Rejonowy zważył, że powództwo zasługiwało na uwzględnienie w całości, a zarzuty pozwanej okazały się niezasadne.

Powyższe skutkowało orzeczeniem Sądu Rejonowego zgodnie z żądaniem pozwu wraz z ustawowymi odsetkami i kosztami procesu.

Apelację od powyższego wyroku wniosła pozwana, zaskarżając wyrok w całości. Zaskarżonemu wyrokowi zarzuciła naruszenie przepisów prawa materialnego i procesowego. Pozwana podniosła ponownie zarzut braku legitymacji procesowej powoda.

W oparciu o sformułowane zarzuty pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji.

W odpowiedzi na apelację powód wniósł o jej oddalenie w całości oraz zasądzenie od pozwanej kosztów postępowania apelacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych.

Przy rozpoznawaniu apelacji przez Sąd Okręgowy powstało zagadnienie prawne budzące poważną wątpliwość, a mianowicie:

„Czy dopuszczalne jest dochodzenie przez cesjonariusza wierzytelności od członka zarządu dłużnika – spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na podstawie art. 299 k.s.h., gdy w umowie cesji strony postanowiły, iż w sytuacji bezskuteczności egzekucji prowadzonej przez cesjonariusza przeciwko dłużnikowi nie odzyskana część wierzytelności zostanie przekazana z powrotem cedentowi na podstawie jednostronnego oświadczenia cesjonariusza, a cesjonariusz takiego oświadczenia nie złożył?”.

Rozstrzygnięcie wskazanego zagadnienia jest niezbędne do rozpoznania apelacji strony pozwanej w niniejszej sprawie, pozwoli bowiem na ocenę zarzutu, czy powodowi przysługuje legitymacja procesowa do występowania w niniejszej sprawie.

Przedstawienie Sądowi Najwyższemu powyższego zagadnienia do rozstrzygnięcia uzasadnione jest również ilością spraw o zbieżnym stanie faktycznym i prawnym rozpoznawanych przez sądy powszechne. Sąd powinien przy rozstrzyganiu sprawy stosować właściwe prawo materialne z urzędu i z urzędu badać przesłankę materialnoprawną roszczenia, jaką stanowi legitymacja procesowa stron.

Podstawą dla dochodzenia roszczeń przez powoda stała się umowa cesji, na mocy której cedent zbył wierzytelności wynikające z określonych umową faktur na rzecz cesjonariusza. Zgodnie z umową każdorazowo, po otrzymaniu wpłaty od dłużnika cesjonariusz zobowiązuje się przekazać do cedenta, przelewem bankowym w terminie do 14 dni od daty jej otrzymania, kwotę w wysokości otrzymanej wpłaty pomniejszonej o należne cesjonariuszowi wynagrodzenie brutto za odzyskaną część długu oraz zasądzone od dłużnika koszty zastępstwa procesowego przed sądem i w egzekucji, do których zostanie doliczony VAT, na podstawie wystawionej przez cesjonariusza faktury VAT.

Strony zawarły w umowie cesji zapis, że jeżeli egzekucja prowadzona przez cesjonariusza przeciwko dłużnikowi okaże się bezskuteczna, albo dłużnik ogłosi upadłość albo też otworzy postępowanie układowe, lub też przejdzie w stan likwidacji, nie odzyskana część wierzytelności zostanie przekazana z powrotem cedentowi na podstawie jednostronnego oświadczenia cesjonariusza.

Należność określona tytułem wykonawczym nie została wyegzekwowana od dłużnej spółki, a cesjonariusz – nie składając jednostronnego oświadczenia, o którym

mowa w umowie – wystąpił przeciwko członkowi zarządu o jej zapłatę na podstawie art. 299 § 1 k.s.h.

Pozwany członek zarządu podniósł w sprawie m.in. zarzut braku legitymacji procesowej po stronie powodowej. Zarzut ten nie został uwzględniony przez Sąd pierwszej instancji. Zarzut podniesiony został konsekwentnie w postępowaniu apelacyjnym i w związku z powyższym Sąd Okręgowy, mając na uwadze treść umowy stron, powziął wątpliwości dotyczące interpretacji przepisów prawa uzasadniające wystąpienie z zapytaniem prawnym w zakresie dopuszczalności dochodzenia przez cesjonariusza wierzytelności od członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na podstawie art. 299 k.s.h. w sytuacji, gdy strony w umowie cesji postanowiły, iż w sytuacji bezskuteczności egzekucji prowadzonej przez cesjonariusza przeciwko dłużnikowi nieodzyskana część wierzytelności zostanie przeniesiona z powrotem na rzecz cedenta na podstawie jednostronnego oświadczenia cesjonariusza, a cesjonariusz takiego oświadczenia nie złożył.

Istota czynności powierniczej, którą stanowi zawarta pomiędzy stronami umowa cesji, polega na przeniesieniu przez powierzającego na powiernika prawa, wskutek czego powiernik może korzystać z tego prawa względem osób trzecich, w zakresie wskazanym treścią umowy powierniczej, z jednoczesnym zobowiązaniem powiernika wobec powierzającego (w stosunku wewnętrznym), że będzie on z powierzonego prawa korzystał tylko w ograniczonym zakresie wskazanym w treści umowy powierniczej, w szczególności, że powierzone prawo w określonej sytuacji powróci do powierzającego w określonych umową przypadkach.

Wypełniając taką umowę, powiernik powinien korzystać z przysługującego mu prawa w taki sposób, by możliwe było wypełnienie jego zobowiązania wobec powierzającego, w szczególności by możliwe było powrotne przeniesienie (lub automatyczne przejście) prawa na powierzającego. Jednym z charakterystycznych elementów takiej umowy jest zawarcie w niej warunków, w razie zaistnienia których nastąpi powrót przeniesionego prawa na powierzającego. Taka sytuacja ma również miejsce w omawianym przypadku.

Konstrukcja powierniczego przeniesienia wierzytelności w celu jej ściągnięcia, stanowiąc o tym, że wierzyciel na podstawie stosunku wewnętrznego z innym podmiotem, zamiast udzielenia mu pełnomocnictwa, przelewa wierzytelność na

zleceniobiorcę (cesjonariusza), którą tenże zobowiązuje się ściągnąć od dłużnika i uzyskane świadczenie wierzycielowi wydać, ma znaczenie przy rozpoznaniu podniesionego przez dłużnika zarzutu.

Przy tej konstrukcji prawnej występują dwa podstawowe stosunki prawne: stosunek zewnętrzny między dłużnikiem a nabywcą oraz stosunek wewnętrzny pomiędzy zbywcą z nabywcą. Niewątpliwie prawa i obowiązki stron ukształtowane w ramach stosunku wewnętrznego, a więc także składane przez te strony oświadczenia woli muszą oddziaływać na stosunek zewnętrzny (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 października 1999 r. I CKN 111/99).

Treść umowy stron, w ocenie Sądu Okręgowego, pozwala konsekwentnie przyjąć za Sądem Rejonowym, że w zakresie przeniesienia wierzytelności wynikających ze wskazanych w umowie faktur VAT, objętych następnie tytułem wykonawczym, uprawnione było (nie przesądzając jeszcze o legitymacji) w oparciu o tę umowę cesji skierowanie żądania do odpowiedzialnego subsydiarnie członka zarządu dłużnej spółki. Sama treść umowy stron nie ogranicza bowiem przelewu wierzytelności wyłącznie do wierzytelności względem dłużnej spółki. Jednakże kwestia ich dochodzenia od odpowiadającego subsydiarnie za zobowiązania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z mocy prawa członka jej zarządu uzależniona jest od rozstrzygnięcia, czy powód, występując aktualnie z żądaniem, posiada legitymację procesową czynną – innymi słowy, czy wobec bezskuteczności egzekucji wierzytelności od dłużnej spółki w świetle zapisu umownego o cesji zwrotnej wierzytelności cesjonariusz jest nadal dysponentem wierzytelności. Odpowiedź twierdząca skutkować będzie przyjęciem legitymacji procesowej powoda, odpowiedź negatywna – pozbawi powoda tego przymiotu.

Konieczność rozstrzygnięcia kwestii legitymacji czynnej cesjonariusza pojawiła się w związku z treścią zawartej przez strony umowy cesji, w której postanowiono, że jeżeli egzekucja prowadzona przez cesjonariusza przeciwko dłużnikowi okaże się bezskuteczna, nie odzyskana część wierzytelności zostanie przekazana z powrotem cedentowi na podstawie jednostronnego oświadczenia cesjonariusza.

W ocenie Sądu Okręgowego rozstrzygnięcie, czy wskutek zaistnienia zdarzenia przewidzianego umową doszło do zwrotnej cesji wierzytelności oraz utraty

przez cesjonariusza pozycji wierzyciela ipso iure, czy też wierzytelność nadal mu przysługuje nie jest jednoznaczne.

Kwestia wskazanego zapisu umownego dotyczy nie tylko swobody stron przy kształtowaniu treści stosunku obligacyjnego, lecz także kwestii prawnej, wykraczając poza ramy interpretacyjne zapisów umownych. Zwrócić należy uwagę, że oprócz podniesionego zarzutu kwestionującego legitymację powoda brak zgłoszonych wniosków dowodowych w zakresie interpretacji zapisów umownych skutkowało tym, że wola stron dokonujących czynności prawnej nie była przedmiotem postępowania.

Oczywiście wykładnia umów w pierwszym rzędzie powinna uwzględniać rzeczywistą wolę stron zawierających umowę i taki sens wyraża art. 65 § 2 k.c. zalecający przyjmować taki sens oświadczenia woli, który uwzględnia logikę całego tekstu (kontekst umowny). Tym niemniej wykładnia samej umowy nie może przesądzać kwestii prawnych, które zapisy umowne implikują w zakresie wynikających z tej umowy skutków prawnych.

W postanowieniu umownym stron dotyczącym zwrotnego przeniesienia wierzytelności ujęte zostały dwa pojęcia a mianowicie bezskuteczność egzekucji oraz jednostronne oświadczenie cesjonariusza, które w koniunkcji budzą wątpliwości co do zaistnienia lub niezastnienia skutku przeniesienia zwrotnego wierzytelności decydującego o legitymacji prawnej powoda i tworzą przedstawiane zagadnienie prawne.

Bezskuteczność egzekucji stanowi niewątpliwie wskazany w umowie warunek, od którego spełnienia uzależnione jest przejście powrotne wierzytelności. Zgodnie z art. 89 k.c. z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych albo wynikających z właściwości czynności prawnej, powstanie lub ustanie skutków czynności prawnej można uzależnić od zdarzenia przyszłego i niepewnego (warunek). Orzecznictwo uznaje w umowie powierniczego przelewu wierzytelności w celu jej ściągnięcia (inkasa) za dopuszczalne powrotne przejście wierzytelności pod warunkiem rozwiązującym (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 października 1999 r. I CKN 111/99, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 października 2003 r. V CK 285/02, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 2011 r. V CSK 277/10). Powrotne przejście wierzytelności na wierzyciela może nastąpić więc w drodze wprowadzenia do umowy przelewu „do inkasa” warunku rozwiązującego (art. 89 k.c.).

Za taki warunek nie można natomiast uznać jednostronnego oświadczenia cesjonariusza. Sąd Najwyższy, odnosząc się do kwestii warunku potestatywnego w postanowieniu z dnia 5 marca 1999 r. I CKN 1069/98, stwierdził, że jeżeli powstanie lub ustanie skutków czynności prawnej uzależnione jest wyłącznie od woli stron, to takie zastrzeżenie, jako objęte treścią czynności prawnej, nie może być kwalifikowane jako warunek w rozumieniu art. 89 k.c. Warunek z definicji jest zdarzeniem przyszłym i niepewnym, a zatem nie można przyjąć, że jednostronne oświadczenie cesjonariusza stanowi warunek w rozumieniu art. 89 k.c.

Analiza treści umowy cesji wskazującej, iż w razie bezskuteczności egzekucji prowadzonej przeciwko dłużnikowi wierzytelność zostanie przekazana z powrotem, daje podstawy do wniosku, iż strony uzgodniły sposób powrotu wierzytelności do cedenta, jednak budzi wątpliwości, czy powrotne przejście wierzytelności jest czy nie jest samoistne, zwłaszcza gdy się zważy dalszą treść umowy cesji wskazującą, iż przekazanie nastąpi na podstawie jednostronnego oświadczenia cesjonariusza, która to treść pogłębia zaistniałe wątpliwości.

Pojawia się zatem kwestia, która jest przedmiotem wątpliwości powziętych przez Sąd Okręgowy przy rozpoznawaniu sprawy.

Zgodnie z art. 510 § 1 k.c. umowa sprzedaży, zamiany, darowizny lub inna umowa zobowiązująca do przeniesienia wierzytelności przenosi wierzytelność na nabywcę, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej albo że strony inaczej postanowiły. Art. 510 § 2 k.c. stanowi, że jeżeli zawarcie umowy przelewu następuje w wykonaniu zobowiązania wynikającego z uprzednio zawartej umowy zobowiązującej do przeniesienia wierzytelności, z zapisu zwykłego, z bezpodstawnego wzbogacenia lub z innego zdarzenia, ważność umowy przelewu zależy od istnienia tego zobowiązania. W umowie przelewu o podwójnym skutku (zobowiązująco – rozporządzającym), należy więc dopatrywać się dwóch czynności, tworzących pewną całość. Pierwszą z nich jest umowa zobowiązująca do przeniesienia wierzytelności, natomiast drugą jest umowa rozporządzająca, przy czym skutek rozporządzający umowy zobowiązującej do przeniesienia wierzytelności następuje z mocy samego prawa.

Wskazane w umowie cesji zwrotne przeniesienie wierzytelności jest niewątpliwie cesją w rozumieniu art. 509 § 1 k.c. Powstaje więc do rozstrzygnięcia

kwestia, jakie skutki prawne wywołuje zapis o zwrotnym przekazaniu wierzytelności, to jest, czy dochodzona wierzytelność samoistnie powróciła do cedenta jako skutek ziszczenia się warunku rozwiązującego (bezskuteczność egzekucji), czy też powrotne przejście wierzytelności wymagało złożenia dodatkowego oświadczenia woli przez cesjonariusza.

Istnieje możliwość przyjęcia, iż niezależnie od wskazanego wyżej warunku rozwiązującego omawiany zapis umowny prowadzi do rozdzielenia skutku zobowiązującego i rozporządzającego zwrotnego przeniesienia wierzytelności. Inaczej mówiąc, strony, zawierając umowę cesji, ustaliły, że najpierw nastąpi jedynie skutek zobowiązujący (cesjonariusz w chwili zawarcia umowy cesji zobowiązał się do zwrotu wierzytelności w razie zaistnienia warunku rozwiązującego), a dopiero później miałyby nastąpić skutek rozporządzający. Koncepcja ta jest dopuszczalna w świetle art. 510 § 1 k.c.

W takim przypadku niezależnie od ziszczenia się warunku wskazanego umową dla przeniesienia wierzytelności z powrotem na cedenta konieczne byłoby podjęcie przez cesjonariusza dalszych czynności prawnych. Wówczas to jednak od decyzji cesjonariusza zależałoby, czy i kiedy swoje oświadczenie złoży, pozostawiając w jego gestii, czy wierzytelność – przekazaną na ściśle określonych warunkach w celu jej wyegzekwowania – zwrócić, czy dalej nią rozporządzać. Dopóki takie oświadczenie nie zostałoby złożone, cesjonariusz posiadałby przymiot wierzyciela egzekwującego względem dłużnika przeniesioną nań wierzytelność, mimo czynności fiducjarnej. Cedentowi w takim przypadku przysługiwałoby wyłącznie uprawnienie do żądania złożenia przez cesjonariusza oświadczenia woli o przeniesieniu na niego z powrotem wierzytelności (art. 64 k.c. i art. 1047 § 1 k.p.c.).

W ocenie Sądu Okręgowego jawi się jednak wątpliwość, czy zawarty w umowie zapis o złożeniu oświadczenia kwalifikować należy wyłącznie jako zobowiązanie do zwrotnego przeniesienia wierzytelności zbytej w celu jej wyegzekwowania.

Bezspornym jest bowiem, że wyegzekwowanie należności nie nastąpiło, bezskuteczność egzekucji potwierdzona została dokumentem urzędowym, a zatem odpadła causa owej czynności prawnej, na podstawie której cesjonariusz rozporządzał wierzytelnością. Dlatego wątpliwym jest, czy faktycznie w takim

przypadku skutek rozporządzający następuje dopiero wówczas, gdy cesjonariusz złoży względem cedenta oświadczenie woli (i do tego jednostronne) w zakresie przeniesienia wierzytelności, czy może jednak z chwilą ziszczenia się warunku rozwiązującego.

Ponadto należy zwrócić uwagę na treść umowy wskazującej na imperatywny sposób zachowania cesjonariusza w stosunku do cedenta nie pozostawiający mu możliwości odmiennego zachowania (wierzytelność zostanie przekazana). W zakresie spraw rozpoznawanych przez Sąd Rejonowy [...] w W. pozostaje znaczna ilość spraw wnoszonych przez powoda V. spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością w W., gdzie powód wywodzi swą legitymację z umowy cesji o analogicznym jak w niniejszej sprawie zapisie umowy (między innymi: VIII GC 2618/14, VIII GC 4164/14, VIII GNc 3317/14, VIII GNc 5021/14, VIII GNc 5031/14). Podkreślenia wymaga, iż przedmiotem rozpoznawania przez tutejszy Sąd jest również wiele spraw, w których powód V. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w W. swą legitymację upatruje w umowie cesji, ale o odmiennym niż w niniejszej sprawie zapisie umowy wskazującym, iż jeżeli egzekucja prowadzona przez cesjonariusza przeciwko dłużnikowi okaże się bezskuteczna, albo dłużnik ogłosi upadłość albo też otworzy postępowanie układowe, lub też przejdzie w stan likwidacji, cesjonariusz będzie miał prawo nie odzyskaną część wierzytelności przekazać z powrotem cedentowi na podstawie jednostronnego oświadczenia cesjonariusza (między innymi: XVI GC 2387/14, VIII GC 2609/14, VIII GC 767/15, VIII GC 85/16, VIII GNc 656/14). Powyższe oznacza, iż istnieją sytuacje, kiedy ziszczenie się warunku nie powoduje ustanie skutków czynności prawnej, ale uprawnienie do dokonania przez cesjonariusza zwrotnego przeniesienia wierzytelności i dopóki tego nie uczyni może wierzytelnością rozporządzać. Zatem V. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w W., stosując w stosunkach ze swymi kontrahentami różne wzorce umowne, niewątpliwie rozróżnia skutki prawne z nich wynikające, co może wskazywać, iż w sytuacji będącej przedmiotem przedstawianego zagadnienia prawnego ziszczenie się warunku rozwiązującego wywoła ipso iure skutek rozporządzający przeniesienia wierzytelności.

Odnosić również należy, iż zasadą jest, że właśnie rozporządzający skutek umów zobowiązujących do przeniesienia wierzytelności następuje ipso iure, chyba że strony umowy zobowiązującej wyłączą skutek rozporządzający (art. 510 § 1 in fine

k.c.). Skoro strony uprzednio w umowie zastrzegły, że konkretne zdarzenia mogą wywoływać konkretne skutki prawne, to objęły zmianę lub ustanie stosunku prawnego już uprzednio zawartymi w umowie oświadczeniami woli, bez konieczności uzależniania ich od złożenia dodatkowych oświadczeń.

Kwestia może budzić dalsze wątpliwości, jeśli chodzi o treść stosunku obligacyjnego i istotę zawartej umowy powierniczego przelewu wierzytelności. Zważyć należy, iż mimo że formalnie uprawnionym do egzekwowania roszczenia jest cesjonariusz, gdyż w następstwie zawartej umowy stał się nabywcą wierzytelności, która z prawnego punktu widzenia wchodzi do jego majątku, to jednak istotą zawartej umowy nie jest to, aby w tym zakresie nastąpiło trwałe przysporzenie na jego rzecz wierzytelności, lecz aby nastąpiła jej egzekucja na rzecz zleceniodawcy. Jeżeli celem zawartej między stronami umowy cesji wierzytelności było przeniesienie tej wierzytelności na cesjonariusza w celu jej egzekwowania, istnieje możliwość przyjęcia, że z chwilą ziszczenia się warunku w postaci bezskuteczności egzekucji wierzytelność samoistnie powróciła do cedenta, wyłączając możliwość jej dochodzenia przez cesjonariusza.

Do oceny pozostaje kwestia, czy taki zapis umowny skutkuje więc tylko zobowiązaniem do przeniesienia wierzytelności (skutek obligacyjny), nie powodując również skutku rozporządzającego (przenoszącego wierzytelność na nabywcę), mimo zaistnienia warunku rozwiązującego, a zatem, czy treść umowy wskazuje na skutek prawny w postaci dokonania rozdziału skutków rozporządzającego i obligacyjnego. Powyższe konstatacje skłaniają do wniosku, iż wykluczenie podwójnego skutku czynności prawnej z art. 510 § 1 k.c. nie jest jednoznaczne.

Osobne zagadnienie stanowi jednostronne oświadczenie woli cesjonariusza. Wobec zajętego przez pozwaną stanowiska, że wskutek ziszczenia się warunku zawartego w umowie cesjonariusz utracił prawo do dysponowania wierzytelnością, należy rozważyć, czy wierzytelność przeszła na cedenta mimo niezłożenia przez cesjonariusza jednostronnego oświadczenia. Zestawienie przewidzianych w umowie cesji warunku rozwiązującego, który nastąpił i jednostronnego oświadczenia woli cesjonariusza, które złożone nie zostało, stanowią zasadniczą treść skierowanego do Sądu Najwyższego zagadnienia prawnego.

Podnieść przede wszystkim należy, że cesja jest umową dwustronną i polega na przeniesieniu wierzytelności z majątku dotychczasowego wierzyciela (zbywcy) do majątku nabywcy na podstawie umowy zawartej między stronami tej czynności prawnej. Niezależnie od zawartego w umowie zapisu o jednostronnym przeniesieniu wierzytelności nie może mieć ono miejsca w sytuacji jednostronnie złożonego oświadczenia woli. Brak jest podstaw do przyjęcia, że przelew wierzytelności może być skutecznie dokonany w drodze jednostronnej czynności prawnej, a zatem aby jednostronne oświadczenie cesjonariusza (jednostronna czynność prawna) o przelewie wierzytelności przeniosło wierzytelność z jego majątku do majątku cedenta (wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 8 listopada 2006 r. I ACa 1043/06).

Skoro art. 510 § 1 k.c. wyraźnie stanowi o umowie przenoszącej wierzytelność, strony nie mogą czynnością dyspozytywną, postanowieniem umownym zmienić stosunku obligacyjnego dwustronnego w czynność prawną jednostronną, tzn. przenieść wierzytelność na podstawie jednostronnego oświadczenia woli i to nawet wówczas, gdy uprzednio została ona przeniesiona na cesjonariusza w drodze tej samej umowy. W takim przypadku konsekwentnie przyjęć by należało, że cesja jako umowa przenosząca wierzytelność nie może wyrzucić skutku na podstawie jednostronnie złożonego oświadczenia woli, co może przemawiać za przyjęciem automatycznego ustania skutków czynności prawnej wobec ziszczenia się warunku rozwiązującego.

W tej sytuacji umowne zastrzeżenie warunku rozwiązującego i przeniesienia wierzytelności na podstawie jednostronnego oświadczenia woli cesjonariusza powoduje, iż albo skutek zwrotu wierzytelności do cedenta następuje ipso iure i to już w chwili ziszczenia się warunku, albo zapis umowny odnoszący się do jednostronnego oświadczenia woli jest bezskuteczny i dopóki nie nastąpi zawarcie umowy o cesji zwrotnej (złożenie oświadczeń woli przez obie strony czynności prawnej), dopóty cesjonariusz może dysponować wierzytelnością. Inaczej mówiąc, niemożność przeniesienia wierzytelności na podstawie jednostronnego oświadczenia woli przy zastrzeżonym w umowie warunku rozwiązującym prowadzi do wniosku, iż ustanie skutków czynności prawnej tj. zwrotne przeniesienie wierzytelności następuje samoistnie wskutek ziszczenia się tego warunku albo doszło do rozdzielenia skutku zobowiązującego i rozporządzającego umowy zwrotnego przeniesienia

wierzytelności, a do zwrotnego przeniesienia wierzytelności konieczne jest nastąpienie skutku rozporządzającego.

Odrzucenie możliwości samoistnego przeniesienia wierzytelności i przyjęcie konieczności zawarcia umowy o cesji zwrotnej z jednoczesnym uznaniem irrelewantności przewidzianego w treści umowy jednostronnego oświadczenia woli cesjonariusza z punktu widzenia wywołania skutku zewnętrznego (względem dłużnika) wydaje się zbieżne z koncepcją umowy o podwójnym skutku. Wówczas to złożenie wskazanego w umowie dodatkowego oświadczenia woli przez cesjonariusza należałoby potraktować jako postanowienie umowne, z którym nie wiążą się skutki dotyczące zmiany wierzyciela, bardziej więc jako oświadczenie wiedzy, potwierdzenie faktu przeniesienia zwrotnego wierzytelności, z którego nie wynikają skutki w zakresie praw związanych z wierzytelnością. Złożenie takiego oświadczenia może być jednak uznane za celowe i uzasadnione faktem, że wraz z wierzytelnością przechodzą na nabywcę wszelkie związane z nią prawa.

W tym przypadku nie może ująć uwadze, że aktualnie wierzytelność cedenta stwierdzona została tytułem wykonawczym na rzecz cesjonariusza. Powyższą sytuację strony przewidziały w umowie, skoro odnosi się ona wprost do kosztów procesu (w kwestii zapłaty) oraz do warunku bezskuteczności egzekucji (która może być prowadzona wówczas, gdy wierzyciel posiada tytuł wykonawczy art. 776 k.p.c.). Niewątpliwie w chwili zawierania umowy przeniesienia wierzytelności cedent tytułem egzekucyjnym względem dłużnika nie dysponował. Z powyższych względów, mimo że tytuł wykonawczy dotyczy tej samej wierzytelności złożenie oświadczenia przez cesjonariusza mogłoby wydawać się celowe z punktu widzenia art. 788 § 1 k.p.c., ale nie w sposób wskazany umową, lecz w prawem przewidzianej formie (w dokumencie urzędowym lub prywatnym z podpisem urzędowo poświadczonym). Dopiero ten sposób wykonania cesji zwrotnej pozwoliłby bowiem skorzystać przez cedenta z tytułu wykonawczego wydanego na rzecz innego podmiotu.

Tymczasem wskazany w umowie sposób jednostronnego oświadczenia woli nie odwołuje się do takiej formy dokonania czynności, za pomocą której cedent mógłby, posiadając wierzytelność na podstawie cesji zwrotnej, uczynić użytek także z tytułu wykonawczego. Zaistniała sytuacja prawna niewątpliwie komplikuje sposób dochodzenia roszczeń przez cedenta, także przy przyjęciu koncepcji samoistnego powrotu wierzytelności z chwilą zaistnienia warunku rozwiązującego. Kwestia ta

jednak jest z punktu widzenia rozstrzygnięcia wtórna, gdyż należy wyraźnie rozróżnić skutek materialnoprawny przeniesienia wierzytelności od skutków procesowych formy dokonania tej czynności. Pozwala ona jednak na pewne odczytanie możliwych intencji stron zawierających umowę i skutków postanowień umownych.

Za przyjęciem automatycznego przejścia powrotnego wierzytelności zbytej na podstawie powierniczego przelewu wierzytelności przemawiać mogą argumenty słusznościowe. Cesjonariusz świadomie zawiera umowę obejmującą omawiany zapis a nie wspomniany wyżej zapis uprawniający go do fakultatywnego zwrotu wierzytelności. Dla cedenta – również świadomie zawierającego umowę obejmującą przedmiotowy zapis –korzystne jest uniezależnienie przysługującego mu jako pierwotnemu wierzycielowi prawa od czynności dyspozytywnych drugiej strony umowy, co dodatkowo eliminuje kwestie sporne związane z możliwością dalszego dysponowania wierzytelnością w istocie własną, choć z punktu prawnego znajdującą się w majątku cesjonariusza.

Istnieją zatem podstawy, by zakwalifikować omawiany zapis umowy jako warunek rozwiązujący, przy czym przyjąć należy, że jest to warunek samoistny, bez konieczności składania przez cesjonariusza dodatkowego oświadczenia woli w tym przedmiocie. Celem takiego zapisu, odnosząc się nie tyle do woli stron dokonujących czynności, lecz do istoty umowy powierniczego przelewu wierzytelności, było niewątpliwie, by w razie bezskuteczności egzekucji wierzytelność powracała do zbywcy, który miałby możliwość dalszego nią dysponowania. Jednostronne oświadczenie cesjonariusza w takim wypadku należałoby wiązać nie tyle z podwójnym skutkiem czynności prawnej, lecz potwierdzeniem przeniesienia wszelkich praw związanych z wierzytelnością, w szczególności zawartych w wydanym na rzecz nabywcy tytule wykonawczym.

Praktyka obrotu gospodarczego, orzecznictwo oraz analiza treści postanowień umownych może wskazywać raczej właśnie na zaistnienie ipso iure skutku w postaci zwrotnego przeniesienia wierzytelności na cedenta z chwilą zaistnienia warunku rozwiązującego. Aczkolwiek zważyć również należy, iż w niniejszym przypadku przy wskazaniu konkretnego warunku (bezskuteczności egzekucji) strony nie posłużyły się w umowie pojęciem, iż „umowa ulega rozwiązaniu”, „umowa wygasa”, „wierzytelność przechodzi z powrotem na cedenta”, „zbywca staje się z powrotem nabywcą niespłaconej części wierzytelności” lub innym zapisem rozstrzygającym tę

kwestię w sposób jednoznaczny i przez to nieprowadzącym do zaistniałych wątpliwości.

Jednakże uznanie samoistnego przejścia wierzytelności wskutek zaistnienia warunku rozwiązującego może wydawać się nieprzekonujące, gdy się zważy przytoczone wyżej również istotne argumenty. Rozstrzygnięcie omawianej kwestii jest niewątpliwie celowe dla ustalenia chwili przeniesienia zwrotnego wierzytelności, co nie pozostaje bez wpływu na możliwość dochodzenia praw przez uprawnionego oraz zakres obrony dłużnika w zakresie podniesienia zarzutu braku legitymacji procesowej.

W tej sytuacji zasadne wydaje się rozstrzygnięcie powstałego zagadnienia prawnego o dopuszczalność dochodzenia przez cesjonariusza wierzytelności, gdy w umowie cesji strony postanowiły, iż w sytuacji bezskuteczności egzekucji prowadzonej przez cesjonariusza przeciwko dłużnikowi nie odzyskana część wierzytelności zostanie przekazana z powrotem cedentowi na podstawie jednostronnego oświadczenia cesjonariusza, a cesjonariusz takiego oświadczenia nie złożył. Jednoczesne zawarcie bowiem w postanowieniu umownym wskazanego warunku rozwiązującego i zastrzeżenia jednostronnej czynności prawnej dla przejścia wierzytelności zdaje się wzajemnie wykluczać, co budzi poważne wątpliwości.

Dodać należy, iż omawiane zagadnienie prawne pojawia się w znacznej liczbie spraw rozpoznawanych przez sądy w szczególności Sąd Rejonowy [...] w W. Przy czym z uwagi na wartość przedmiotu zaskarżenia stronom w większości z tych spraw nie przysługuje skarga kasacyjna, co tym bardziej mogłoby wskazywać na potrzebę jasnej sytuacji prawnej w zakresie przedstawionego zagadnienia prawnego. Rozstrzygnięcie zaprezentowanego zagadnienia prawnego przez Sąd Najwyższy powinno się przyczynić do wyeliminowania ewentualnych rozbieżności w orzecznictwie.

Mając na uwadze powyższe zagadnienie prawne budzące poważną wątpliwość, Sąd Okręgowy postanowił przedstawić wskazane wyżej zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.